

KS. MAREK KLUZ

Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
Kraków

Cnota religijności w życiu chrześcijańskim w nauczaniu Jerzego Ablewicza biskupa tarnowskiego (1962-1990)

Streszczenie: Fundamentalną rolę w kształtowaniu życia chrześcijańskiego odgrywa cnota religijności. W nauczaniu biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza została ona potraktowana wyjątkowo obszernie i szczegółowo. Cnota religijności znajduje swoje urzeczywistnienie w różnego rodzaju aktów kultu. W niniejszej publikacji w świetle listów pasterskich i kazań Jerzego Ablewicza zostaną ukazane fundamentalne przejawy życia kultycznego, a mianowicie: modlitwa, świętowanie dnia Pańskiego i pielgrzymowanie. Wszystkie te akty kultu religijnego nadają właściwy kierunek i siłę całemu chrześcijańskiemu życiu człowieka. Wpływają one na kształtowanie właściwej postawy wobec Boga, bliźniego i otaczającego świata.

Słowa kluczowe: cnota religijności, nauczanie, biskup Jerzy Ablewicz, modlitwa, świętowanie niedzieli, pielgrzymowanie, życie chrześcijańskie

1. Wstęp

Istotną rolę w kształtowaniu życia chrześcijańskiego odgrywa relacja człowieka do Pana Boga, czyli kult Boży. Człowiek – jako istota transcendująca i symboliczna – w swoim spełnianiu się i w rozwoju koniecznie potrzebuje różnego rodzaju aktów kultu religijnego. Kult ten jest możliwy w nierozzerwalnym związku z moralnością. Akty kultu bowiem współtworzą moralność i odwrotnie. Miłość bezpośrednio domaga się tego, aby człowiek oddał się Bogu i przyłączył do Niego przez więź duchową. Do tego jednak, by człowiek mógł to spełnić, potrzeba cnoty religijności. Wewnętrzne usposobienie (dialog z Bogiem) poświęcenia się Bogu (odpowiedź na Jego dar) jest rdzeniem cnoty religijności¹. Usposobienie jako pełna miłości gotowość, aby wielbić Boga w duchu i prawdzie, jest z jednej strony owocem cnót teologicznych, z drugiej zaś – moralnej dyspozycji do spełnienia aktów kultycznych. Można

¹ W teologii religijność traktowano zawsze jako cnotę moralną, czyli sprawność moralną (*virtus*) w dziedzinie oddawania Bogu przez człowieka należnej czci. W języku potocznym religijność utożsamia się z pobożnością. Por. J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t 2, cz. 1, Lublin 1986, s. 272. Por. także: A. Drożdż, *Dekalog cz. I. Teologia moralna szczegółowa*, Tarnów 1993, s. 31-33; A. Żynel, *Religijność i asceza*, w: *W kierunku religijności*, red. B. Bejze, Warszawa 1983, s. 175-178.

więc tutaj mówić o kultowym charakterze życia chrześcijańskiego (nie ma ona nic wspólnego z tak zwanym rytualizmem). Za pośrednictwem obejmującej wszystko cnoty miłości, nie tylko właściwe akty kultu, ale wszelkie czyny moralne chrześcijanina mają na celu chwałę i uwielbienie Boga.

W tej perspektywie na drodze analizy kazań i listów pasterskich biskupa tarnowskiego Jerzego Ablewicza² zostaną ukazane fundamentalne przejawy życia kultycznego. Pasterz diecezji tarnowskiej dostrzegł bowiem powołanie każdego człowieka do urzeczywistniania na co dzień cnoty religijności. Zachęcał też, by od najmłodszych lat pracować nad formowaniem tej cnoty. Należy podkreślić, że kazania i listy pasterskie stanowią świadectwo wiary i głębokiego umiłowania Kościoła przez biskupa Ablewicza. Były wyrazem jego troski o wysoki poziom głoszenia słowa Bożego, jak też odbiciem potrzeby jego pasterskiego serca, które kazało być z Ludem Bożym w najważniejszych dziejowych sytuacjach. Dokonując analizy kazań i listów, można wyodrębnić te, które odnoszą się do szeroko rozumianego życia religijnego diecezji tarnowskiej³.

2. Modlitwa fundamentem religijności chrześcijańskiej

W nauczaniu Ablewicza postawa czci wobec Boga jest podstawowym obowiązkiem każdego człowieka koniecznym do zbawienia. Przejawia się ona w różnego rodzaju aktach kultu religijnego. Takim przejawem czci Boga najbardziej powszechnym, bo wkraczającym w życie codzienne, jest modlitwa. W religijności zawsze

² Jerzy Karol Ablewicz urodził się 1 listopada 1919 w Krośnie. Dnia 5 marca 1943 przyjął w Przemyślu święcenia kapłańskie. Następnie pracował jako duszpasterz w parafiach, m.in. był wikariuszem we wsi Trzcieniec, a w latach 1945–1946 administratorem parafii w Pnikucie. Studia specjalistyczne odbył na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W Wyższym Seminarium Duchownym w Przemyślu pełnił funkcję wicerektora i wykładowcy. Dnia 26 lutego w 1962 r. papież Jan XXIII mianował ks. Jerzego Ablewicza biskupem diecezjalnym w Tarnowie. Sakrę biskupią przyjął w dniu 20 maja w katedrze przemyskiej. 26 maja 1962 r. przejął rządy diecezją, a w następnym dniu odbył ingres do katedry tarnowskiej. Na hasło biskupiej posługi wybrał słowa „Lavare pedes”. Biskup Ablewicz w latach 1982–1986 przeprowadził IV Synod Diecezji Tarnowskiej. W 1981 r. na zaproszenie papieża Jana Pawła II wygłosił na Watykanie rekolekcje dla pracowników Kurii Rzymskiej. Biskup Jerzy Ablewicz był członkiem Kongregacji do Spraw Świętych i Błogosławionych. Zaś w ramach Konferencji Episkopatu Polski był członkiem Komisji Duszpasterskiej, Komisji do spraw KUL i Komisji do Spraw Budowy Kościołów. Uczestniczył w pierwszej i ostatniej sesji Soboru Watykańskiego II. Wprowadzał w diecezji jego reformy, zwłaszcza liturgiczne. Sam wygłaszał wiele homilii, kazań, przemówień. Prowadził też rekolekcje dla kapłanów w Tarnowie w 1979 r. Zabiegał o kanonizację bł. Kingi i o beatyfikację ks. Romana Sitki. Doprowadził do beatyfikacji Karoliny Kózkówny, co miało miejsce w Tarnowie, 10 czerwca 1987 r., podczas pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. Z okazji srebrnego jubileuszu biskupstwa, a także w uznaniu za gorliwość i posługę pasterską, papież Jan Paweł II podczas wizyty w Tarnowie podniósł go do godności arcybiskupiej. Biskup Jerzy Ablewicz utworzył 132 nowe parafie, a także wiele rektoratów. Zmarł w rezydencji biskupów tarnowskich dnia 31 marca 1990 roku. Por. *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej na rok 1992. Część historyczna*, red. J. Rzepa, Tarnów 1992, s. 26.

³ Por. M. Tragarz, *Listy pasterskie w posłudze słowa biskupa Jerzego Ablewicza*, „Polonia Sacra” 20/3 (2016), s. 141-159.

wyznaczano jej pierwsze miejsce⁴. Modlitwa jest aktem czci Boga, gdyż dzięki niej człowiek przyznaje, że wszystko otrzymuje od Boga jako miłującego Ojca. Wyraża niezachwianą ufność w dobroć i wszechmoc Boga i stawia człowieka w prawdzie przed Jego obliczem. Modlitwa jest także podstawowym warunkiem chrześcijańskiego życia moralnego, gdyż przez nią człowiek nawiązuje kontakt z Bogiem, źródłem i celem działania⁵. Był tego w pełni świadomy Biskup tarnowski, dlatego też tak wiele miejsca poświęcił modlitwie w swojej pasterskiej posłudze słowa.

Biskup tarnowski określał modlitwę jako rozmowę z Bogiem⁶, wzniesienie duszy do Boga⁷, patrzyenie na Jezusa z miłością⁸, wsłuchiwanie się w Jego głos, a także jako osobowe spotkanie z Bogiem, dialog z Tym, który kocha⁹. Takie ujęcie modlitwy zakłada istnienie wiary, która daje pewność Bożej obecności. Zakłada także istnienie nadziei, która daje człowiekowi siłę, by otworzył swoje serce i umysł na Boże działanie. Równocześnie tak rozumiana modlitwa akcentuje obecność Bożej miłości w sercu człowieka, który zwraca się do Boga z przekonaniem, że Jego miłość nie pozwoli mu odejść z pustymi rękoma¹⁰.

W przekonaniu Pasterza diecezji, że wszystkich czynności na ziemi modlitwa jest najświętszą i najważniejszą. I chociaż jest ona treścią życia w niebie, to już w ziemskim pielgrzymowaniu odgrywa istotną rolę. Autentyczna modlitwa wpływa bowiem na całe życie człowieka. Słusznie jest więc powiedzenie Biskupa, że „modlitwa to być albo nie być. Jeżeli człowiek chce być, musi się modlić”¹¹. Codzienność chrześcijańska powinna być zatem odzwierciedleniem spotkań z Chrystusem. Ale modlitwie – w ścisłym tego słowa znaczeniu – nie można się jednak wyłącznie w tym życiu oddać, bo Pan Bóg żąda od człowieka jeszcze innych spraw, jak na przykład odpowiedzialnego wykonywania swoich obowiązków. Zwrócił na to uwagę

⁴ Por. K. Czulak, *Wiara a religijność*, w: *W kierunku religijności*, s. 145; J. Majkowski, Z. Perz, *Modlitwa i sakramenty święte w życiu religijnym*, w: *W kierunku religijności*, s. 161.

⁵ Por. P. Góralczyk, *Cześć Boża*, „Communio” 15/3 (1987), s. 97-99.

⁶ Por. J. Ablewicz, *Drugie kazanie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Bochnia – 1967)*, w: *Archiwum Diecezji Tarnowskiej* (dalej: ADT), *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 3; Tenże, *Będziecie moimi świadkami. Rekolekcje watykańskie (Wielki Post – 8-14 II 1981)*, Paris 1983, s. 39.

⁷ Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Jasień – 26 V 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 9; Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas konsekracji ołtarza (Nagoszyn – 5 X 1969)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 2.

⁸ Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas odpustu Przemienienia Pańskiego (Nowy Sącz – 7 VIII 1977)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 5; Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kościoła (Wola Przemysłowska – 6 III 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 14.

⁹ Por. Tenże, *Kazanie wygłoszone w czasie Mszy św. na rozpoczęcie roku akademickiego w Seminarium Duchownym (Tarnów – 27 IX 1982)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 5.

¹⁰ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, 2656-2658.

¹¹ J. Ablewicz, *Przemówienie wygłoszone podczas odpustu Przemienienia Pańskiego (Nowy Sącz – 6 VIII 1986)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 9.

Ablewicz w kazaniu do sióstr zakonnych: „Gdy się modlimy – mówił do nich – to równocześnie poznajemy to, co powinniśmy robić, nasz obowiązek, który mamy realizować [...]. Umiłować obowiązek, a równocześnie odczuć, że tym obowiązkiem jest przede wszystkim kochać Boga z całego serca, z całej duszy, a bliźniego swego jak siebie samego”¹².

W swoim przepowiadaniu Biskup Kościoła tarnowskiego często przypominał, że „modlitwy nie można zrozumieć i wyjaśnić bez łaski Ducha Świętego, który działa w duszy człowieka, porusza ją i rozgrzewa ciepłem odwiecznego Słowa Wcielnego”¹³. Człowiek może więc modlić się należycie tylko dzięki Duchowi Świętemu, którego udziela mu Chrystus. Istotne jest zatem, by człowiek zawsze otwierał się na działanie Ducha Świętego. Otwarcie się bowiem na Jego działanie jest koniecznym warunkiem owocnej modlitwy¹⁴. Dzięki Duchowi Świętemu chrześcijanin wchodzi w modlitewną, mistyczną zażyłość ze Zbawicielem. Modlitwa osiąga wówczas wielką wartość i pełną moc, gdyż odbywa się w łączności z Jezusem, w zjednoczeniu z Jego modlitwą i Jego zasługami¹⁵.

Zdaniem Biskupa tarnowskiego modlitwa chrześcijańska łączy się ściśle z misterium zbawienia, z niego wynika i do niego prowadzi. Nade wszystko chrześcijanin uczestniczy w tym dziele, którego Chrystus dokonał w swoim wcieleniu. Ablewicz tak mówił na ten temat w rekolekcjach na Watykanie: „Jezus Chrystus, Syn Boży zstąpił z nieba na ziemię, aby przenieść na ziemię hymn, jaki na chwałę Boga śpiewa niebo. Dlatego wcielił się w nas w sposób mistyczny, uczynił nas swoimi członkami i modli się w nas”¹⁶. Modlitwa więc jednoczy chrześcijanina z wcielonym Synem Bożym, dzielącym w pełni życie ludzi przez swoją obecność na świecie. W tym kontakcie i komunii poprzez modlitwę z człowieczeństwem Chrystusa, serce człowieka otwiera się na całą ludzkość. Człowiek lepiej rozumie potrzeby i trudności ludzi, i dzieli je z nimi¹⁷.

Modlitwa w ujęciu Biskupa wprowadza również w dzieło męki Chrystusa. Stojąc lub padając u stóp krzyża, chrześcijanin łączy się z Synem Bożym w Jego odkupieńczym dziele poprzez modlitwę, która staje się orędownictwem. W tym zjednoczeniu z Chrystusem ukrzyżowanym trzeba, zdaniem Ablewicza, pozwolić odkupieńczemu dziełu Chrystusa przepływać przez naszą osobę tak, by mógł On udzielić go wszystkim ludziom: „Chrystus jednoczy nas ze sobą w swej męce, ażeby Jego ofiara, wpi-

¹² Tenże, *Przemówienie wygłoszone w kaplicy Białego Klasztoru sióstr Niepokalanek z okazji 150 rocznicy urodzin matki Marceliny Darowskiej (Nowy Sącz – 27 I 1977)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 8-9.

¹³ Tenże, *Będziecie moimi świadkami*, s. 37.

¹⁴ Por. J. Werbiński, *Modlitwa – dialog człowieka z Bogiem*, „Pedagogia Christiana” 26/2 (2010), s. 137; T. Borutka, *Znaczenie modlitwy w życiu człowieka wierzącego w świetle nauczania papieża Jana Pawła II*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 4 (1999), s. 66-68.

¹⁵ Por. J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami*, s. 38.

¹⁶ Tamże, s. 248.

¹⁷ Por. Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, Kraków 2013, nr 46.

sana w nasze ciało, przeszła przez naszą modlitwę i świadectwo chrześcijańskie”¹⁸. Właśnie w takim kształcie modlitwy wstawienniczej urzeczywistnia się królewskie kapłaństwo wiernych. Chrześcijanie stają się w niej współpracownikami Chrystusa w Jego dziele odkupienia.

W przekonaniu Pasterza Kościoła tarnowskiego modlitwa jednoczy także człowieka z Jezusem zmartwychwstałym. Włącza go w zwycięstwo Chrystusa i daje mu pewność, że wiara zatriumfuje w każdym człowieku. Tutaj, zdaniem Ablewicza, modlitwa przybiera formę dziękczynienia za wszystkie dobrodziejstwa Boga, wysłużone przez Chrystusa w Duchu Świętym¹⁹. Życie modlitwy polega więc na stałym trwaniu w obecności trzykroć Świętego Boga i w komunii z Nim.

W swojej refleksji Biskup uświadamiał też, że na modlitwie człowiek spotyka się nie tylko z Bogiem, ale także z samym sobą i z wszystkimi wiernymi; doświadcza obecności drugiego człowieka. Modlitwa ma zatem wymiar wielopłaszczyznowy; wyraża i pogłębia zażyłość z Bogiem, bliźnimi oraz daje możliwość pełniejszego spotkania się z samym sobą. Ukazuje perspektywę, że w oczach Bożych człowiek jest kimś wyjątkowym, skoro Bóg spotyka się z nim i rozmawia jak z przyjacielem.

Według Pasterza tarnowskiego modlitwa rozumiana jako dialog, jako osobowe spotkanie, przede wszystkim kształtuje właściwy stosunek do Boga, którego modlący się „wszędzie widzi, zawsze ku Niemu dąży, nigdy nie traci czujności na to wszystko, co może go od Niego oddalić”²⁰. Ponadto dzięki modlitwie chrześcijanin lepiej poznaje Boga, a poznanego podziwia i uwielbia za Jego dobroć. To właśnie w Nim widzi jedyne szczęście i źródło siły, co jest niezmiernie ważne w chwilach zagrożenia i próby. Modlący się doświadcza wielkiej wszechmocy Pana Boga²¹. Między Bogiem a wierzącym nawiązuje się swoista relacja na wzór stosunku dziecka do ojca, nacechowana ufnością i poczuciem bezpieczeństwa²².

Chcąc jednak usłyszeć głos Boży, potrzebna jest samotność i skupienie. „Szczególnie na dzisiejsze czasy, na to co przeżywamy i na to co nas czeka – jak słusznie przyznał Ablewicz – potrzeba jakiegoś niezwykłego skupienia czyli zatopienia się w Bogu. I ono jest do zrealizowania”²³. Ale jednocześnie poszukiwanie Boga na modlitwie musi być poprzedzone i iść w parze z ascezą oraz oczyszczeniem

¹⁸ Tenże, *Kazanie wygłoszone podczas pogrzebu Ojca Wojnowskiego (br. m. – 8 X 1981)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 1.

¹⁹ Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone do księży obchodzących jubileusz 45-lecia święceń kapłańskich (Tarnów – 8 IV 1985)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps s. 2.

²⁰ Tenże, *Przemówienie wygłoszone na ogólnopolskim sympozjum patrystycznym (Tarnów – 18 X 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 6-7.

²¹ Por. Z. Uchnast, *Modlitwa spotkaniem osobowym człowieka z Bogiem żyjącym*, „Edukacja. Teologia i Dialog” 7 (2010), s. 37-38; W. Misztal, „Kto się modli nie traci czasu”: istota i znaczenie modlitwy chrześcijańskiej w świetle encykliki „Deus caritas est” papieża Benedykta XVI, „Kieleckie Studia Teologiczne” 6 (2007), s. 103-106.

²² Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kościoła (Rude Rysie – 19 IX 1976)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 13-15.

²³ Tenże, *Przemówienie wygłoszone w dniu skupienia dla księży – członków Unii Apostolskiej (br. m. – 1985)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 4.

z własnych grzechów i błędów. Dlatego niezwykle ważna jest tutaj kontemplacja²⁴. Ta forma modlitwy jest zdaniem Biskupa wspaniałym darem Boga. „Przerasta ona naturę człowieka i dlatego o własnych siłach nie może on wznieść się na jej wyżyny. Człowiek jednak powinien pamiętać, że wielki dar kontemplacji może otrzymać od Boga, jeżeli będzie szedł wąską drogą walki z grzechem i walki o cnotę, nawet za cenę największych ofiar”²⁵. Taką drogą podążało wielu świętych, jak na przykład św. Józef²⁶, św. Ignacy Loyola²⁷, św. Bernard²⁸. Do praktykowania kontemplacji Pasterz diecezji wzywał nie tylko kapłanów, siostry zakonne czy kleryków, ale wszystkich wiernych, celem pogłębienia przyjaźni z Bogiem i wzrostu w świętości. „Każdy bowiem człowiek – pisał w jednym z listów pasterskich – potrzebuje kontemplacji, albowiem z niej rodzi się wola czynu i sam czyn. Człowiek zjednoczony z Bogiem jest szczególnie produktywny dla społeczeństwa [...]. Kontemplacji potrzebuje człowiek, aby owocnie pracował [...], aby potrafił stawić czoło trudom życia i przetrwać jego nieuchronne niebezpieczeństwa i katastrofy”²⁹. W modlitwie kontemplacyjnej dusza ludzka znajduje prawdziwy odpoczynek i szczęście”³⁰.

Biskup tarnowski przypominał też nieustannie o potrzebie codziennej modlitwy porannej i wieczornej, która pozwala wejść w wewnętrzną więź z Bogiem i wyculić na Jego sprawy. „Być świętym – mówił w kazaniu do lekarzy – to znaczy na wzór Chrystusa modlić się [...]. Ukochać modlitwę, tę poranną i wieczorną, chociaż niekiedy brak czasu”³¹. Mówiąc o modlitwie wieczornej Ablewicz przypominał szczególnie o codziennym rachunku sumienia: „Wszyscy modlimy się wieczorem, ale pamiętajmy, że najważniejszym podczas tej modlitwy jest krótki rachunek sumienia z całego dnia. W tym rachunku sumienia trzeba przypatrzeć się swojemu sercu”³².

Z kazań Biskupa diecezji wynika, że wielkie znaczenie ma również modlitwa dla samego modlącego się. Dzięki niej człowiek dochodzi do duchowego obcowania z Bogiem, bez którego nic nie można uczynić. Człowiek ogarnięty duchem

²⁴ Por. S. Sojka, *Modlitwa drogą do świętości*, Kraków 2011, s. 111-116.

²⁵ Tenże, *Dar kontemplacji. List pasterski z okazji jubileuszu 750-lecia opactwa Cystersów w Szczyrzycu (Tarnów – 16 VII 1984)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz. Listy. Odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1990*, red. A. Kokoszka, A. Paciorek, Katowice 1991, s. 408.

²⁶ Ablewicz nazwał św. Józefa mężem kontemplacji. Por. Tenże, *Kazanie wygłoszone podczas udzielania święceń diakonatu (Tarnów – 21 III 1983)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 2.

²⁷ Por. Tenże, *Kazanie wygłoszone podczas poświęcenia kaplicy w domu rekolekcyjnym (Cieżkowice – 31 I 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 3.

²⁸ Por. Tenże, *Dar kontemplacji. List pasterski*, s. 406-410.

²⁹ Tamże, s. 409-410.

³⁰ Tamże, s. 409.

³¹ Tenże, *Pierwsze przemówienie wygłoszone do lekarzy (Tarnów – 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 9.

³² Tenże, *Kazanie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Maszkienice – 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 9. Por. Tenże, *Kazanie wygłoszone podczas odpustu Przemienienia Pańskiego (Nowy Sącz – 10 VIII 1975)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 15.

modlitwy całe swoje życie oddaje na chwałę Boga³³. W ten sposób kształtuje się chrześcijańska pobożność, która znów rodzi dwie cnoty: pokorę i gorliwość. Aby pokorę umocnić, należy nieustannie modlić się o Bożą mądrość, ćwiczyć się w cnotach i w dobrowolnym przyjmowaniu upokorzeń. Pod wpływem takiej modlitwy człowiek jest bardziej wewnętrznie skupiony, co umożliwia mu czuwanie nad sobą i pamiętanie o nauce Chrystusowej, kiedy powinno się ją zastosować w codziennym życiu. To wszystko także umacnia w nim odwagę i daje wytrwałość w znoszeniu wszelkich przeciwności na drodze ku Bogu³⁴.

W przekonaniu Pasterza Kościoła tarnowskiego całe życie chrześcijanina ma być przemodlone, przeniesione z realizmem przed oblicze Boga. W akcie modlitwy chrześcijanin powinien włączać w swój stosunek do Boga własne doświadczenia, uczucia, problemy, lęki i radości, a nawet grzechy. Modlitwa będzie tak naprawdę pełna i wartościowa, jeśli człowiek zaakceptuje w przebywaniu z Bogiem całą swoją rzeczywistość: kim jest naprawdę; przedstawi mu wszystko. Przekładając w modlitwie troski, utrapienia, smutki, chrześcijanin – uczył Biskup – nie wprowadza w czyn swoich życzeń, pragnień czy dążeń, ani też nie zamyka ich w sobie, ale mówi o nich z Bogiem, poddając je Bożej mierze, która je ocenia, osądza i oczyszcza. Prośby zanoszone do Boga są równocześnie wymaganiami, które człowiek stawia samemu sobie³⁵.

Omawiając zagadnienie modlitwy, Ablewicz zwrócił uwagę na jeszcze jeden fakt, a mianowicie, że modlitwa posiada doniosły wpływ na relację modlącego się do wspólnoty i bliźnich. Jego zdaniem, człowiek stając na modlitwie wobec Boga dostrzega własne braki, niedociągnięcia i wady, a to z kolei pociąga za sobą możliwość zrozumienia innej osoby i zajęcia wobec niej właściwej postawy. Poprzez modlitwę człowiek może wypraszać dla bliźnich potrzebne łaski. Uwydatnił to Biskup w kazaniu podczas udzielania święceń diakonatu w katedrze tarnowskiej dnia 12 marca 1978 roku. „Przez modlitwę – powiedział – my dla drugiego człowieka ściągamy łaskę Bożą [...]. A z drugiej strony modlitwa daje siłę do tego, żeby naprawdę drugim służyć”³⁶.

Modlitwa ma być również miejscem, gdzie człowiek siebie i drugich zbliża do źródła miłości, jakim jest Bóg. Doskonale tę prawdę rozumiał Pasterz tarnowski, dlatego wszystkie jego akcje duszpasterskie były nierozdzielnie związane z duchem modlitwy, z praktykami ascetycznymi, z sakramentem pokuty i pojednania, adoracją Najświętszego Sakramentu, z pielgrzymkami na Jasną Górę, do Tuchowa i Szczepa-

³³ Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone w czasie modlitwy o beatyfikację sługi Bożej Karoliny Kózkówny (Zabawa – 18 I 1984)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 10.

³⁴ Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone na pogrzebie ks. Augustyna Podrazy (Czarna Sędziszowska – 14 I 1977)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 6-10.

³⁵ Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone do księży w Seminarium Duchownym (Tarnów – 8 VIII 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-18; Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas odpustu Przemienienia Pańskiego (Nowy Sącz – 6 VIII 1986)*, s. 7-9.

³⁶ Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas udzielania święceń diakonatu (Tarnów – 12 III 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 8.

nowa, ze specjalnymi aktami zawierzenia Bogu i Jego Matce³⁷. W ten sposób chciał się przyczynić do duchowego i moralnego wzrostu i rozwoju ludu Bożego diecezji tarnowskiej.

Trzeba podkreślić, że Ablewicz jako Pasterz Kościoła tarnowskiego troszczył się szczególnie o rozmodlenie rodzin w swojej diecezji. Przemawiając do rodziców, prosił ich o modlitwę wspólną i świadectwo modlitwy, które powinni dać młodemu pokoleniu. „Jeżeli rodzice i dzieci modlą się – mówił podczas wizytacji kanonicznej w parafii Poręba Spytko 1965 roku – między nimi jest Chrystus. Dlatego Chciałbym Was, Moi Drodzy, zachęcić do wspólnej modlitwy w rodzinie [...]. Modlitwa jest bowiem węzłem, który łączy rodzinę. Rodzina, która się modli stanowi mocną, silną i trwałą jedność [...]. Niechaj Wasze domy rozmawiają z Chrystusem, a nastanie w nich prawdziwy pokój”³⁸. W skali diecezjalnej Biskup wykorzystał 300-lecie objawień Najświętszego Serca Pana Jezusa świętej Małgorzacie Marii Alacoque. Z tej okazji wydał nawet list pasterski, w którym uzasadnił potrzebę kultu Serca Bożego w rodzinach. Zarządził też nowe poświęcenie wszystkich rodzin Najświęstszemu Sercu Jezusa³⁹.

Pasterz diecezji wzywał też rodziny do wspólnej modlitwy różańcowej. Przypominając w jednym z listów pasterskich encyklikę papieża Pawła VI „Christi Matris” z 15 IX 1966 roku⁴⁰, w której Ojciec św. apelował o pokój na ziemi, zachęcał gorąco do odmawiania różańca, aby na ziemi mogła zapanować zgoda między ludźmi za przyczyną Maryi Matki Kościoła⁴¹. Prosił również, by szczególnie w październiku w rodzinach wspólnie odmawiano przynajmniej jeden dziesiątek różańca, „ofiarując go za diecezję i Ojczyznę, a zwłaszcza dla uproszenia trzeźwości na polskiej ziemi”⁴². Pragnął w ten sposób, aby Chrystus przez Maryję urzeczywistnił swój plan uszczęśliwienia człowieka.

Modlitwa ma więc duży wpływ na życie rodzinne. Najważniejszą jej cechą jest komunijny charakter: modlitwa rodzinna jest „modlitwą wspólną męża i żony, rodziców i dzieci”⁴³. W modlitwie przychodzi Jezus, który jednoczy wspólnotę rodzinną.

³⁷ Por. J. Dudziak, *Przelomowe ćwierćwiecze posługiwania Bpa Jerzego Ablewicza w Kościele tarnowskim*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10/2 (1987), s. 50.

³⁸ J. Ablewicz, *Kazanie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Poręba Spytko – 28 V 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 6-7. Por. Tenże, *Pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie. List pasterski na Wielki Post o wychowaniu religijnym i katechezie dzieci przedszkolnych (Tarnów – 11 II 1977)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 276.

³⁹ Por. Tenże, *Intronizacja nieskończonej miłości. List pasterski na Wielki Post o poświęceniu rodzin Najświęstszemu Sercu Jezusa (Tarnów – 2 II 1975)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 243-246.

⁴⁰ Powyższą encyklikę Ojciec św. rozpoczyna od imienia: *Chrystusowej Matki Różańcowej*; w: *Acta Apostolicae Sedis* 58/11 (1966), s. 745.

⁴¹ Por. J. Ablewicz, *Zwiastunowie Chrystusowego pokoju. List pasterski na niedzielę kapłańską (Tarnów – 29 IX 1966)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 100-101.

⁴² Tenże, *Różańcowy plan uszczęśliwienia człowieka. List pasterski zapowiadający obchód 50-tej rocznicy koronacji obrazu Matki Bożej Różańcowej w Bochni (Tarnów – 15 IX 1985)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 426.

⁴³ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, Częstochowa 1991, nr 59.

„W modlitwie – jak uczy papież Benedykt XVI, jest siła pokoju i radości. Życie w rodzinie staje się bardziej radosne i otwarte, jeśli jest w nim obecny Bóg i doświadcza się tej jego bliskości w modlitwie”⁴⁴.

W czasie swojej biskupiej posługi Ablewicz wykazał też bardzo dużo troski o pogłębienie życia modlitewnego kapłanów. Miał świadomość, że to właśnie kapłani kształtują sumienia wiernych i że od ich modlitwy i urobienia duchowego zależy, jakie będzie oblicze diecezji. Dlatego nie szczędził trudu, aby ich formacja była pełna⁴⁵. Przypominał kapłanom zwłaszcza o modlitwie brewiarzowej, która jest „głosem Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca”⁴⁶. Stąd płynie szczególna moc i niezwykła godność modlitwy brewiarzowej. Podkreślał jednocześnie z mocą, że „brewiarz nie jest modlitwa osobistą; jest modlitwą oficjalną i dlatego dźwiga na sobie cały ciężar Kościoła”⁴⁷. Brewiarz winien być zatem świadectwem modlitwy wspólnotowej [...]. I dopóki my nie zdamy sobie sprawy, że w nim wyraża się modlitwa całego Kościoła – uświadamiał Biskup – nie pojmimy ani jego piękna, ani jego ciężaru”⁴⁸. Taki sens modlitwy brewiarzowej tłumaczył często alumnom i kapłanom.

Należy zatem stwierdzić, że modlitwa w rozumieniu Ablewicza pełni istotną rolę w kształtowaniu życia moralnego chrześcijan. W życiu wierzącego jest ona duchowym urzeczywistnieniem chrześcijaństwa, którego istotą i miarą jest miłość. Modlitwa jako osobowe spotkanie z Bogiem prowadzi do coraz większej zażyłości z Nim i do głębszego poznania Jego tajemnic. Kształtuje też postawę miłości bliźniego, która jest potwierdzeniem miłości Boga. Nie ma więc prawdziwego chrześcijaństwa bez prawdziwej modlitwy.

3. Świętowanie dnia Pańskiego w kręgu religijności chrześcijańskiej

Kult oddawany Bogu znajduje swój wyraz nie tylko w modlitwie. W kręgu religijności chrześcijańskiej, w której centrum jest i pozostanie zawsze Bóg, znajduje się też świętowanie niedzieli. Niedziela od początku chrześcijaństwa była pojmowana jako „dzień Pański” (Ap 1,10)⁴⁹, a więc dzień w szczególny sposób poświęcony Bogu. „I pierwsi chrześcijanie – zauważył Pasterz tarnowski – wierzyli głęboko w tę prawdę, że niedziela jest dniem Pańskim”⁵⁰. W rytmie bowiem tygodnia wy-

⁴⁴ Por. Benedykt XVI, *Rodzina, szkoła, parafia – miejsca formacji chrześcijanina. Homilia wygłoszona podczas niecierpów* (Monachium – 10 września 2006), „Sprawy Rodziny” 1 (2007), s. 13.

⁴⁵ Mówił Ablewicz w Tuchowie do kandydatów mających przyjąć święcenia diakonatu: „Macie mówić ludziom o Chrystusie, który stoi po prawicy Ojca. Ale będziecie mówić skutecznie, jeżeli Jezus stanie się treścią waszego życia, jeśli wy z Nim będziecie rozmawiać w dzień i w nocy, jeżeli On będzie moim przyjacielem na modlitwie”. Tenże, *Kazanie wygłoszone podczas udzielania święceń diakonatu* (Tuchów – 1969), ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza, Teczka 1962-1980*, mps, s. 8.

⁴⁶ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968, nr 84.

⁴⁷ J. Ablewicz, *Będziecie moimi świadkami*, s. 250.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Por. Jan Paweł II, *List apostolski „Dies Domini”*, Watykan 1998, nr 1.

⁵⁰ J. Ablewicz, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 2*

znaczącym wpływ czasu niedziela przypomina dzień zmartwychwstania Chrystusa⁵¹. Należy jednak, zdaniem Ablewicza, pamiętać, że niedziela jest nie tylko dniem wspomnień o tym, co się wydarzyło w pierwszy dzień tygodnia, lecz również znakiem szczególnej obecności i działania Chrystusa zmartwychwstałego. Mówił Biskup w kazaniu do kleryków w III Niedzielę Wielkanocy: „Pamiętajcie moi Drodzy, że niedziela [...] to nie tylko pamiątka. To – jak podaje teologia w oparciu o nauczanie Ojców Kościoła – obecność aktywna Zmartwychwstania Pańskiego. Dziś w niedzielę Chrystus Pan jest szczególnie obecny, żeby obdarzyć mnie łaską”⁵². Jeszcze wyraźniej uwydatnił tę prawdę nieco później w liście pasterskim poświęconym świętowaniu niedzieli: „Chrystus nie chciał, aby niedziela była tylko pamiątką i wspomnieniem Jego zmartwychwstania. Oto Zbawiciel postanowił w każdą niedzielę w szczególny sposób być obecny wśród swoich uczniów, aby udzielać im owoców płynących ustawicznie z Jego zmartwychwstania”⁵³. W takiej perspektywie niedziela stanowi wezwanie moralne niezwykle mocno zobowiązujące. Jest to wezwanie pod adresem wierzących w Chrystusa i budujących na Nim swe życie, do odtwarzania i kontynuacji w tym życiu tajemnicy zmartwychwstania. Sens chrześcijańskiej egzystencji ostatecznie sprowadza się do tego, że człowiek przez chrzest i wiarę umierając grzechowi, zmartwychwstaje do nowego życia⁵⁴.

W centrum niedzieli znajduje się celebracja świętej Eucharystii, z której jako „ze źródła, spływa na człowieka łaska i z największą skutecznością przez nią dokonywa się uświęcenie człowieka w Chrystusie i uwielbienie Boga, które jest celem wszystkich innych dzieł Kościoła”⁵⁵. Świętowania nie można zatem oddzielić od Eucharystii. Już „od pierwszych wieków chrześcijaństwa niedziela była ściśle złączona, rzecz można, organicznie z uczestnictwem w Eucharystii”⁵⁶. Ablewicz podkreślał, że niedzielna Eucharystia przeżyta z Chrystusem, u Jego ołtarza, jest „matką żywej nadziei”⁵⁷. Ona bowiem uobecnia zwycięstwo Chrystusa zmartwychwstałego i nasze zwycięstwo. „To zwycięstwo dokonuje się mocą Chrystusa każdego dnia naszego życia, a swoją pełnię osiągnie w szczęśliwości wiecznej”⁵⁸. W ten sposób niedziela

II 1981), w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 343.

⁵¹ „W ten dzień bowiem – uczył Biskup – Chrystus przez swoje zmartwychwstanie potwierdził, że jest Panem świata, do którego należy ostateczne zwycięstwo”. Tenże, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski*, s. 343.

⁵² Tenże, *Kazanie wygłoszone do kleryków w kaplicy Seminarium Duchownego w III Niedzielę Wielkanocy (Tarnów – 9 IV 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 20.

⁵³ Tenże, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski*, s. 343.

⁵⁴ Por. Tenże, *Kazanie wygłoszone do kleryków w kaplicy Seminarium Duchownego w III Niedzielę Wielkanocy (Tarnów – 9 IV 1978)*, s. 3-16.

⁵⁵ Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, nr 10. Por. J. Ratzinger, *Znaczenie dnia Pańskiego*, tł. F. Mickiewicz, „Communio” 15/3 (1995), s. 44. S. Rosik, *Dekalog jako norma życia i wolności*, cz. I, Poznań 1996, s. 181-185.

⁵⁶ J. Ablewicz, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski*, s. 343.

⁵⁷ Tamże, s. 345.

⁵⁸ Tamże.

przeżyta jako tajemnica zmartwychwstania, „chroni serce ludzkie przed złowrogą pustką i nudą”⁵⁹, napełnia człowieka radością. Staje się źródłem pogodnego spojrzenia w przyszłość, prawdziwego chrześcijańskiego optymizmu⁶⁰.

Uczestnictwo w Najświętszej Ofierze, ukazując ofiarną aż do śmierci na krzyżu miłość Chrystusa, zobowiązuje ponadto wszystkich chrześcijan do miłości wzajemnej. Ta miłość, zdaniem Ablewicza, powinna w niedzielę – na wzór pierwszych gmin chrześcijańskich – stać się widzialną i czynnie działającą w słowach i gestach, przyjaźni i braterstwie, świadectwie i służbie, miłosierdziu i solidarności. Eucharystia powinna być również dniem wzajemnego przebaczenia sobie krzywd i uraz, cierpliwego znoszenia zła płynącego ze świata, a nawet wyrządzanego przez ludzi⁶¹.

W tym miejscu trzeba też wskazać na fakt, że nie da się oddzielić Eucharystii od zmartwychwstania i od Kościoła. Eucharystia bowiem uobecnia wydarzenia paschalne i przyczynia się do budowania Kościoła. Biskup, powołując się na słowa Soboru podkreślał, że Kościół jest wspólnotą eucharystyczną⁶². Stąd celebrowanie Eucharystii jako dzieła całej wspólnoty Kościoła stanowi o istocie chrześcijańskiej niedzieli. W tym dniu wierni mają więc moralny obowiązek uczestniczenia w Najświętszej Ofierze, aby oddać cześć Bogu⁶³. Pasterz diecezji tarnowskiej wielokrotnie przestrzegał przed lekceważeniem i zbyt łatwym dyspensowaniem się od niedzielnej obowiązku uczestniczenia w Eucharystii. „Każda opuszczona Msza św. z niedbalstwa – uświadamiał w jednym z kazań – odbije się kiedyś negatywnie na naszym życiu [...]. Msza święta ma bowiem do spełnienia ważną rolę. Buduje każdy tydzień i każdy dzień na Jezusie Chrystusie”⁶⁴. Jeszcze mocniej wołał w innym przemówieniu: „Msza św. niedzielna to okazja, by zetknąć się z ofiarą nieskończonej miłości Jezusa Chrystusa [...]. Musimy więc usunąć z naszego życia lekceważenie Mszy św. w niedzielę!”⁶⁵. Powołując się na znaczenie Mszy św. dla życia chrześcijańskiego Ablewicz jednoznacznie twierdził, że wszyscy dobrowolnie opuszczający Eucharystię w dzień świąteczny popełniają ciężki grzech. Tylko w wyjątkowych okolicznościach nieobecność na Mszy św. może być usprawiedliwiona⁶⁶. Niestety, brakuje w jego nauczaniu dokładniejszego określenia sposobu wypełniania nakazu uczestniczenia we Mszy świętej niedzielnej.

W końcu należy zauważyć, że sakralny wymiar niedzieli nie sprowadza się i nie wyczerpuje tylko w celebrowaniu niedzielnej Eucharystii, ale obejmuje także obo-

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Por. Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, Tarnów 2003, nr 18- 21.

⁶¹ Por. J. Ablewicz, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski*, s. 344.

⁶² Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, nr 2,3,6.

⁶³ Por. Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Tarnów 2007, nr 73.

⁶⁴ J. Ablewicz, *Czwarta nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – 1964)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 5.

⁶⁵ Tenże, *Siódma nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – 1964)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 7.

⁶⁶ Por. Tenże, *Druga nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej o warunkach dobrej spowiedzi (Tarnów – 1964)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 3.

wiązek powstrzymania się od pracy i związany z tym odpoczynek⁶⁷. Omawiając problem pracy w niedzielę i święta, Pasterz diecezji tarnowskiej nie wyliczał prac, które miałyby być dozwolone lub zabronione. Nie podawał też kryteriów, które pozwoliłyby rozstrzygnąć rodzaju takiej pracy. Przypominał jedynie i uświadamiał, że chrześcijanie nie powinni wykonywać takich prac i zajęć, które przeszkadzałyby w oddawaniu czci Bogu, zakłócałyby radość dnia świątecznego, pełnienie dzieł miłosierdzia i utrudniałyby wypoczynek człowieka⁶⁸.

Dzień Pański – jak już wspomniano – ma także służyć wszystkim ludziom do tego, by mogli się cieszyć czasem przeznaczonym na odpoczynek i wytchnienie. Ten czas odpoczynku, w rozumieniu Biskupa, powinien być przeżywany w blaskach wolności, które przyniósł Chrystus każdemu człowiekowi poprzez zmartwychwstanie⁶⁹. Nie może więc on stać się okazją do próżniactwa i lenistwa. Świąteczny odpoczynek ma zbliżać do Boga⁷⁰. Ma też pomóc w odnalezieniu samego siebie i w odnowieniu sił duchowych. Ponadto chrześcijanie powinni również tak wykorzystać czas wolny, by mogli pielęgnować życie rodzinne i praktykować miłość bliźniego. Najbardziej przejrzystym tego znakiem będzie służba wobec najbardziej potrzebujących: biednych, chorych i samotnych⁷¹. Ablewicz dostrzegł również pewne negatywne zjawiska towarzyszące wypoczynkowi świątecznemu. W kontekście tych negatywnych zjawisk podkreślił odpowiedzialność chrześcijan za korzystanie z niektórych form masowej rozrywki. Niesie ona, jego zdaniem, niejednokrotnie niebezpieczeństwo zatracenia religijnego wymiaru niedzieli⁷². Stąd każdy wierzący w poczuciu własnej odpowiedzialności powinien wybrać to, co jest istotne dla jego życia duchowego i moralnego.

Powyższe rozważania przekonują, że dzień Pański, który chrześcijanie obchodzą w niedzielę, świętując w ten sposób misterium zbawcze Chrystusa i uczestnicząc w uczcie eucharystycznej, pozostaje jednym z istotnych elementów całego życia

⁶⁷ Por. S. Nagy, *Sakralny charakter niedzieli*, „Communio” 2/2 (1982), s. 23-25; J. Krupa, *Dzień Pański w parafii*, „Communio” 2/2 (1982), s. 66-67.

⁶⁸ Por. J. Ablewicz, *Druga nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej o warunkach dobrej spowiedzi*, s. 3.

⁶⁹ Tak pisał na ten temat Ablewicz w liście pasterskim poświęconym niedzieli: „Dziękujemy Bogu za to, że mamy w Polsce niedziele wolne od pracy. Ale jako Wasz biskup, czuję się zobowiązany przypomnieć Wam wszystkim: „Niedziela wolna od pracy staje się straszną niewolą dla tych, którzy nie przeżywają jej jako dzień Pana Zmartwychwstałego i jako sakrament swego zmartwychwstania w Chrystusie”. Tenże, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski*, s. 346.

⁷⁰ Por. J. Nagórny, *Niektóre szczegółowe problemy życia społecznego*, w: *Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich*, red. M. Rusecki, Lublin 1992, s. 392.

⁷¹ Por. J. Ablewicz, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski*, s. 344-346.

⁷² Biskup tarnowski, nawiązując do poety L. Staffa, tak pisał we wspomnianym wyżej liście: „Niedziela dla niektórych ludzi potrafi się stać ‘okrutną morderczą nadzieją’, ‘obnażycielką pustki’, ‘stręczycielką nudy’ (L. Staff). Te smutne słowa poety mogą łatwo spełnić się na człowieku, dla którego niedziela jest tylko ostatnim dniem tygodnia, wolnym od pracy, nastawionym wyłącznie na laicki odpoczynek i rozrywki, telewizor, stadion czy plażę. Te słowa poety nie spełniają się na pewno na człowieku, który widzi niedzielę w blasku zmartwychwstania Chrystusa jako Jego sakrament”. Tenże, *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski*, s. 344.

chrześcijańskiego. Ważne jest to, że Pasterz tarnowski, ukazując istotę dnia Pańskiego, pobudzał wierzących do głębszego zrozumienia i zarazem pogłębiał motywację prawdziwego świętowania. Uświadamiał, że niedziela jest nie tylko dniem wolnym od pracy i czasem odpoczynku, ale jest przede wszystkim dniem uwielbienia Boga i oddania Mu należnej czci we wspólnocie Kościoła.

4. Pielgrzymowanie istotnym przejawem religijności chrześcijańskiej

W nauczaniu Pasterza diecezji tarnowskiej ważnym przejawem życia kultycznego jest także pielgrzymowanie do sanktuariów. Nasuwa się w tym miejscu pytanie, czym jest pielgrzymka czy pielgrzymowanie? *Katechizm Kościoła katolickiego* wskazuje, że pielgrzymki przypominają człowiekowi o jego wędrówce ku niebu. Tradycyjnie już są one czasem intensywnej odnowy moralnej. Dla pielgrzymów poszukujących rzeczywiście właściwych, żywych źródeł, sanktuaria są wyjątkowym miejscem przeżywania „jako Kościół” form modlitwy chrześcijańskiej⁷³.

Według biskupa Jerzego Ablewicza pielgrzymka jest znakiem szczególnej obecności i działania Boga w człowieku, ale jest także znakiem miłości człowieka do Boga, pewną formą oddania Mu należnej czci⁷⁴. Skoro Bóg dawał i nadal daje człowiekowi tyle dowodów miłości, to w zamian za to, również chrześcijanin powinien uczynić coś, co by znamionowało jego miłość do Boga. A między innymi takim znakiem może być pielgrzymka, która jest także czasem modlitwy, pokuty, przemiany serca i uwielbienia Boga jako Stwórcy i Pana⁷⁵.

Pielgrzymka w rozumieniu Ablewicza jest również doskonałą okazją do ekspiacji, czyli wynagrodzenia Bogu za grzechy popełnione przez siebie, czy drugih. Do takiej ekspiacji wzywała Matka Boża dzieci fatimskie⁷⁶. Ponadto pielgrzymka jest czasem budowania wspólnoty: przebywania razem i razem zdążania do celu, którym jest sanktuarium. Pasterz tarnowski zauważył, że chociaż istnieją pielgrzymki indywidualne, to jednak pielgrzymka zbiorowa ma wyższą rangę. Wytwarza

⁷³ Por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 2691. Por. także: M. Ostrowski, *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Kraków 2005, s. 79-107.

⁷⁴ Por. J. Ablewicz, *Rok święty jako test – sprawdzian naszej wiary. Referat wygłoszony w czasie Sesji Komisji Episkopatu Polski do Spraw Duszpasterstwa Ogólnego (Warszawa – 1974)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 11-13. Por. także: Tenże, *Przemówienie wygłoszone na zakończenie II Pieszej Pielgrzymki Tarnowskiej do Częstochowy (Częstochowa – 25 VIII 1984)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 1-5; Tenże, *Kazanie wygłoszone na rozpoczęcie V Pieszej Pielgrzymki Tarnowskiej do Częstochowy (Tarnów – 17 VIII 1987)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 1-8.

⁷⁵ Tak wołał Ablewicz w Tarnowie do pielgrzymów rozpoczynających pieszą wędrówkę do Częstochowy: „Moi Drodzy Pielgrzymi! Żeby ta Góra do której zmierzacie była naprawdę Jasną dla was, musicie do niej podążać w modlitwie, musicie w ciągu tej drogi dużo się modlić. Wówczas ta Góra ukaże się waszym oczom po uciążliwych dniach marszu jako Jasna, tą jasnością Bożą”. Tenże, *Przemówienie wygłoszone podczas pożegnania pielgrzymki na Jasną Górę (Tarnów – 6 VIII 1982)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 6.

⁷⁶ Por. Tenże, *Przemówienie wygłoszone na odpuszcie w parafii Matki Bożej Fatimskiej (Tarnów – 19 X 1969)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 4.

ona we wspólnocie Boże środowisko i w przedziwny sposób zbliża ludzi do siebie. Uczestnicy czują się w niej braćmi i siostrami i tak się wzajemnie nazywają⁷⁷. W końcu pielgrzymka jest znakiem wędrówki do szczęśliwości wiecznej. Ablewicz nazwał Kościół – za Soborem Watykańskim II – Kościołem pielgrzymującym, „który na ziemi się zaczyna i przez nią przechodzi, a dopełnienie swoje znajduje w niebie”⁷⁸. Dla pielgrzymującego Kościoła właściwym drogowskazem jest Maryja, „która ukazuje drogę Bożej miłości”⁷⁹.

Należy podkreślić, że biskup Ablewicz w ciągu całego swojego pasterzowania w diecezji tarnowskiej nieprzerwanie inspirował pielgrzymki ludu Bożego do wszystkich sanktuariów diecezjalnych. Pielgrzymowanie to wywarło wielki wpływ na kształtowanie się życia duchowego i moralnego kapłanów i wiernych. Popierając i szerząc ruch pielgrzymkowy diecezjalny, Pasterz tarnowski nie zgasił jednak przedsięwzięć pątniczych do takich sanktuariów jak: Kalwaria Zebrzydowska, Gidle czy Częstochowa. Świadczy o tym fakt, że zamianował swojego delegata do spraw pielgrzymki pieszej na Jasną Górę⁸⁰. Historycznym wydarzeniem był tutaj rok 1983. Wyruszyła wówczas pierwsza piesza pielgrzymka z Tarnowa do Częstochowy w liczbie około 7 tysięcy pątników, do których osobiście na placu katedralnym przemówił i udzielił błogosławieństwa Pasterz tarnowski. Pielgrzymi wytyczyli sobie jako główny cel: „Pomagać Ojcu Świętemu i Ojczyźnie”⁸¹. Wydarzenie to stało się od tego czasu zwyczajem w diecezji tarnowskiej. Biskup Ablewicz żegnał 17 sierpnia każdego roku pielgrzymów w Tarnowie i witał 25 sierpnia na Jasnej Górze u tronu Matki Bożej. Na wałach jasnogórskich celebrował Eucharystię i głosił słowo Boże, podkreślając w nim znaczenie pielgrzymowania i sanktuariów dla rozwoju życia chrześcijańskiego⁸². Pielgrzymowanie stało się w ten sposób nieodłącznym elementem religijności ludu Bożego w diecezji tarnowskiej.

5. Podsumowanie

Z nauczania Pasterza diecezji tarnowskiej Jerzego Ablewicza wynika wyraźnie, że kult należny Bogu jest podstawowym obowiązkiem człowieka. Stanowi on o isto-

⁷⁷ Mówił Biskup w Tarnowie do pielgrzymów wyruszających pieszo na Jasną Górę: „Idziecie na tę pielgrzymkę razem, wspólnie w wielotysięcznej rzeszy. Będziecie przyjmować Chrystusa, Boga-Człowieka, który uzdolni was do tego, aby jeden dla drugiego być chlebem, aby ta pielgrzymka była pełna bratniej i siostrzanej miłości. Przystajecie dzisiaj mówić swoimi nazwiskami, a zaczynacie określać się: bracie, siostrzo”. Tenże, *Kazanie wygłoszone na rozpoczęcie V Pieszej Pielgrzymki Tarnowskiej do Częstochowy (Tarnów – 17 VIII 1987)*, s. 4.

⁷⁸ Tenże, *Kazanie wygłoszone podczas poświęcenia dzwonów (Tylmanowa – 1981)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 11.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Por. J. Dudziak, *Przełomowe ćwierćwiecze*, s. 30-31.

⁸¹ R. Szmist, *Tarnowska piesza pielgrzymka do Częstochowy*, „Currenda” 134/1-5 (1984), s. 46.

⁸² Por. J. Dudziak, *Przełomowe ćwierćwiecze*, s. 30-31. Por. także: Z. Sadko, *Percepcja soborowej odnowy liturgicznej w diecezji tarnowskiej za pasterzowania Księdza Arcybiskupa Jerzego Ablewicza (1962-1990)*, Tarnów 1997, s. 105.

cie i sile życia chrześcijańskiego. Przez kult, który przejawia się w różnych formach, między innymi takich jak: modlitwa, świętowanie dnia Pańskiego czy pielgrzymka, chrześcijanin wyraża Bogu wdzięczność za to, kim jest i za to, co dla niego uczynił, wielbi Go i raduje się z Nim oraz pozwala, aby On stał się uczestnikiem w całym jego życiu. Wszystkie te wymiary nadają właściwy kierunek i siłę całemu życiu moralnemu człowieka. Wpływają one na kształtowanie postawy człowieka wobec Boga, bliźniego i otaczającego świata. Torują drogę dobru i służą przezwyciężaniu zła w świecie. Przypominają człowiekowi także o godności, którą nadał mu Bóg. Postawa kultyczna jest zatem tą płaszczyzną, która kształtuje całość życia religijnego człowieka i wyznacza jego kierunek.

Trzeba jednak pamiętać, że wszystkie te elementy chrześcijańskiej pobożności mające na celu chwałę i uwielbienie Boga, wymagają odpowiedniej i stałej formacji. Dopiero właściwie ukształtowany człowiek będzie mógł skutecznie odpowiedzieć na Boże powołanie i obdarowanie, uwielbić Go w duchu i prawdzie, cały oddać się Mu i przyłgnąć do Niego. Zrodzona głęboka więź z Bogiem przyczyni się też do głębokich relacji z ludźmi i do pełnego wiary patrzenia na otaczający świat.

Literatura

- Ablewicz, J., *Będziecie moimi świadkami. Rekolekcje watykańskie (Wielki Post – 8-14 II 1981)*, Paris 1983.
- Ablewicz, J., *Czwarta nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – 1964)*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej (dalej: ADT), *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-6.
- Ablewicz, J., *Dar kontemplacji. List pasterski z okazji jubileuszu 750-lecia opactwa Cystersów w Szczyrzycu (Tarnów – 16 VII 1984)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz. Listy. Odezwy, modlitwy okolicznościowe 1962-1990*, red. A. Kokoszka, A. Paciorek, Katowice 1991, s. 406-410.
- Ablewicz, J., *Druga nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej o warunkach dobrej spowiedzi (Tarnów – 1964)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-5.
- Ablewicz, J., *Drugie kazanie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Bochnia – 1967)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-6.
- Ablewicz, J., *Intronizacja nieskończonej miłości. List pasterski na Wielki Post o poświęceniu rodzin Najświętszemu Sercu Jezusa (Tarnów – 2 II 1975)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 243-246.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone do kleryków w kaplicy Seminarium Duchownego w III Niedzielę Wielkanocy (Tarnów – 9 IV 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-21.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone na rozpoczęcie V Pieszej Pielgrzymki Tarnowskiej do Częstochowy (Tarnów – 17 VIII 1987)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 1-8.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas odpustu Przemienienia Pańskiego (Nowy Sącz – 10 VIII 1975)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-16.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas pogrzebu Ojca Wojnowskiego (br. m. – 8 X 1981)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 1-7.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas poświęcenia dzwonów (Tylmanowa – 1981)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 1-13.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas poświęcenia kaplicy w domu rekolekcyjnym (Ciężkowice – 31 I 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-9.

- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas udzielania święceń diakonatu (Tarnów – 21 III 1983)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 1-8.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas udzielania święceń diakonatu (Tuchów – 1969)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-10.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Maszkienice – 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-11.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Poręba Spytko – 28 V 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-8.
- Ablewicz, J., *Kazanie wygłoszone w czasie Mszy św. na rozpoczęcie roku akademickiego w Seminarium Duchownym (Tarnów – 27 IX 1982)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 1-9.
- Ablewicz, J., *Pierwsze przemówienie wygłoszone do lekarzy (Tarnów – 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-10.
- Ablewicz, J., *Pozwólcie dzieciom przychodzić do mnie. List pasterski na Wielki Post o wychowaniu religijnym i katechezie dzieci przedszkolnych (Tarnów – 11 II 1977)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 274-277.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone do księży obchodzących jubileusz 45-lecia święceń kapłańskich (Tarnów – 8 IV 1985)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps s. 1-7.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone do księży w Seminarium Duchownym (Tarnów – 8 VIII 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-18.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone na odpuszczenie w parafii Matki Bożej Fatimskiej (Tarnów – 19 X 1969)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-12.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone na ogólnopolskim sympozjum patrystycznym (Tarnów – 18 X 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-9.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone na pogrzebie ks. Augustyna Podrazy (Czarna Sędziszowska – 14 I 1977)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-10.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone na zakończenie II Pieszej Pielgrzymki Tarnowskiej do Częstochowy (Częstochowa – 25 VIII 1984)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 1-8.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas konsekracji ołtarza (Nagoszyn – 5 X 1969)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-11.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas odpustu Przemienienia Pańskiego (Nowy Sącz – 7 VIII 1977)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-11.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas odpustu Przemienienia Pańskiego (Nowy Sącz – 6 VIII 1986)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 1-10.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kościoła (Wola Przemysłowska – 6 III 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-15.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas poświęcenia kościoła (Rude Rysie – 19 IX 1976)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-16.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas pożegnania pielgrzymki na Jasną Górę (Tarnów – 6 VIII 1982)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1981-1983, mps, s. 1-10.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas udzielania święceń diakonatu (Tarnów – 12 III 1978)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-8.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone podczas wizytacji kanonicznej (Jasień – 26 V 1965)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-11.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone w czasie modlitwy o beatyfikację sługi Bożej Karoliny Kózkówny (Zabawa – 18 I 1984)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 1-13.

- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone w dniu skupienia dla księży – członków Unii Apostolskiej (br. m. – 1985)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1984-1990, mps, s. 1-7.
- Ablewicz, J., *Przemówienie wygłoszone w kaplicy Białego Klasztoru sióstr Niepokalanek z okazji 150 rocznicy urodzin matki Marceliny Darowskiej (Nowy Sącz – 27 I 1977)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-12.
- Ablewicz, J., *Rok święty jako test – sprawdzian naszej wiary. Referat wygłoszony w czasie Sesji Komisji Episkopatu Polski do Spraw Duszpasterstwa Ogólnego (Warszawa – 1974)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-19.
- Ablewicz, J., *Różańcowy plan uszczęśliwienia człowieka. List pasterski zapowiadający obchód 50-tej rocznicy koronacji obrazu Matki Bożej Różańcowej w Bochni (Tarnów – 15 IX 1985)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 422-426.
- Ablewicz, J., *Siódma nauka rekolekcyjna wygłoszona do niewiast w katedrze tarnowskiej (Tarnów – 1964)*, ADT, *Kazania Biskupa Jerzego Ablewicza*, Teczka 1962-1980, mps, s. 1-9.
- Ablewicz, J., *Zwiasztunowie Chrystusowego pokoju. List pasterski na niedzielę kptańską (Tarnów – 29 IX 1966)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 100-102.
- Ablewicz, J., *Niedziela – sakrament zmartwychwstania. List pasterski na Wielki Post (Tarnów – 2 II 1981)*, w: Tenże, *Kościółowi napisz*, s. 342-346.
- Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Tarnów 2007.
- Benedykt XVI, *Rodzina, szkoła, parafia – miejsca formacji chrześcijanina. Homilia wygłoszona podczas nieszpórów (Monachium – 10 września 2006)*, „Sprawy Rodziny” 1 (2007), s. 10-14.
- Borutka, T., *Znaczenie modlitwy w życiu człowieka wierzącego w świetle nauczania papieża Jana Pawła II*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 4 (1999), s. 61-79.
- Czulak, K., *Wiara a religijność*, w: *W kierunku religijności*, red. B. Bejze, Warszawa 1983, s. 144-156.
- Drożdż, A., *Dekalog. Cz. I. Teologia moralna szczegółowa*, Tarnów 1993.
- Dudziak, J., *Przełomowe ćwierćwiecze posługiwania Bpa Jerzego Ablewicza w Kościele tarnowskim*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10/2 (1987), s. 5-68.
- Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei”*, Kraków 2013.
- Góralczyk P., *Cześć Boża*, „Communio” 15/3 (1987), s. 96-108.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, Częstochowa 1991.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”*, Tarnów 2003.
- Jan Paweł II, *List apostolski „Dies Domini”*, Watykan 1998.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Krupa, J., *Dzień Pański w parafii*, „Communio” 2/2 (1982), s. 61-78.
- Majkowski, J., Perz, Z., *Modlitwa i sakramenty święte w życiu religijnym*, w: *W kierunku religijności*, red. B. Bejze, Warszawa 1983, s. 157-170.
- Misztal, W., *„Kto się modli nie traci czasu”: istota i znaczenie modlitwy chrześcijańskiej w świetle encykliki „Deus caritas est” papieża Benedykta XVI*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 6 (2007), s. 99-111.
- Nagórny, J., *Niektóre szczegółowe problemy życia społecznego*, w: *Być chrześcijaninem dziś. Teologia dla szkół średnich*, red. M. Rusecki, Lublin 1992, s. 387-393.
- Nagy, S., *Sakralny charakter niedzieli*, „Communio” 2/2 (1982), s. 17-25.
- Ostrowski, M., *Jesteśmy pielgrzymami przed Tobą. Posługa duszpasterska wśród pielgrzymów*, Kraków 2005.
- Paweł VI, *Encyklika „Christi Matri”*, w: *Acta Apostolicae Sedis* 58/11 (1966), s. 745-749.
- Ratzinger, J., *Znaczenie dnia Pańskiego*, tł. F. Mickiewicz, „Communio” 15/3 (1995), s. 39-58.
- Rosik, S., *Dekalog jako norma życia i wolności cz. I*, Poznań 1996.
- Sadko, Z., *Percepcja soborowej odnowy liturgicznej w diecezji tarnowskiej za pasterzowania Księdza Arcybiskupa Jerzego Ablewicza (1962-1990)*, Tarnów 1997.

- Schematyzm Diecezji Tarnowskiej na rok 1992. Część historyczna*, red. J. Rzepa, Tarnów 1992.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum concilium”*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968, s. 40-70.
- Sojka, S., *Modlitwa drogą do świętości*, Kraków 2011.
- Szmist, R., *Tarnowska piesza pielgrzymka do Częstochowy*, „Currenda” 134/1-5 (1984), s. 46-47.
- Tragarz, M., *Listy pasterskie w posłudze słowa biskupa Jerzego Ablewicza*, „Polonia Sacra” 20/3 (2016), s. 141-159.
- Uchnast, Z., *Modlitwa spotkaniem osobowym człowieka z Bogiem żyjącym*, „Edukacja. Teologia i Dialog” 7 (2010), s. 37-43.
- Werbiński, J., *Modlitwa – dialog człowieka z Bogiem*, „Pedagogia Christiana” 26/2 (2010), s. 135-147.
- Woroniecki, J., *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 2, cz. 1, Lublin 1986.
- Żynel, A., *Religijność i asceza*, w: *W kierunku religijności*, red. B. Bejze, Warszawa 1983, s. 175-178.

The Virtue of Piety in Christian Life in the Teachings of Jerzy Ablewicz the Bishop of Tarnow (1962-1990)

Summary: The virtue of piety plays a fundamental role in the shaping of Christian life. In the teachings of Jerzy Ablewicz, Bishop of Tarnow, it has been treated exceptionally extensively and in detail. The virtue of piety finds its fulfilment in all sorts of acts of worship. In the light of the pastoral letters and sermons of Jerzy Ablewicz, this article presents the fundamental manifestations of the divine life, namely: prayer, the celebration of the Lord's day, and pilgrimage. All these acts of religious worship impart strength and the proper direction to the entire Christian life of man. They influence the shaping of a right attitude towards God, one's neighbor and the surrounding world.

Keywords: the virtue of piety, teaching, Bishop Jerzy Ablewicz, prayer, celebration of Sunday, pilgrimage, Christian life